

TRIBUNALS COL·LEGIATS
La col·legialitat i les opinions individuals
Pràctiques i mètodes de deliberació

El cas del Tribunal Constitucional d'Andorra
i alguna referencia al sistema Espanyol

per

JOSEP-D. GUÀRDIA i CANELA

Membre de número i ex-President de l'
Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya.
President del Tribunal Constitucional del Principat d'Andorra

Comunicació llegida a la sessió ordinària de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació
de Catalunya, l'1 de juny de 2021

I.- Introducció

Aquesta comunicació neix d'una inquietud que sovint m'ha voltat sobre el capteniment dels òrgans judicials col·legiats¹. Té uns precedents una mica anecdòtics². L'havia

---

¹ Cal tenir present que pertanyo a una generació que, en els inicis de la seva activitat professional (1966), pràcticament -amb alguna mínima excepció- no entrava en contacte amb els vots reservats en el si dels Tribunals col·legiats, que no començaren a proliferar fins després de l'entrada en vigor de la Llei Orgànica del Poder Judicial (1985)

² A inicis del anys vuitanta del segle passat, m'ocupava com a membre de la Junta de Govern del Deganat d'Antonio Plasencia, de la Direcció de l'Escola de Pràctica

detectat tant en l'inici de la meva activitat professional³ com formant part en més d'una ocasió d'un òrgan arbitral col·lectiu del Tribunal Arbitral de Barcelona⁴. Es va fer més present amb ocasió del meu nomenament com a Magistrat del Tribunal Constitucional d'Andorra⁵. I ara he constatat que segueix essent d'actualitat⁶ ja que ha constituït l'objecte de la Conferència de l'Associació dels Tribunals Constitucionals Francòfons,

---

Jurídica "Frederic Roda Ventura" de l'ICAB. Amb aquest motiu vaig ser invitat a una reunió dels organismes equivalents francesos que es va celebrar a Annecy (Haute Savoie), ciutat a la que em sentia vinculat des de la meva joventut. En aquesta reunió, els col·legues francesos s'estranyaren que hi participés el representant d'un organisme similar als seus, del nostre país. Per ells, l'únic sistema a imitar era l'alemany i els sorprenia -i alhora satisfieia- que nosaltres hi anéssim a aprendre de les seves experiències. Doncs bé, un dels temes que més debat va suscitar fou el de si els advocats en formació podien i havien d'assistir a deliberacions dels tribunals col·legiats per veure, des de dins com es desenvolupaven i com s'havia de garantir el secret de les informacions que en aquestes sessions rebien.

³ Per diverses circumstàncies des de l'inici de la meva actuació com advocat (finals dels seixanta i inicis dels setanta), vaig haver d'intervenir en vistes o judicis orals en les diverses Sales i Seccions de l'Audiència Territorial i l'Audiència Provincial de Barcelona. Recordo que en una ocasió un dels Magistrats més prestigiosos entre els que les integraven, a la meva pregunta sobre si es discutien molt les ponències em va contestar que, en un principi, ell sí, però posteriorment cada vegada menys perquè quan dissentia, se l'instava a que fos ell qui redactés la ponència. Estic convençut que ara les coses han canviat però el fet és real i em va impressionar molt.

⁴ A part de les designacions directes "ad hoc", per les parts, en dues ocasions vaig formar part d'un Tribunal arbitral col·legiat, en les dues amb el recordat Josep-J. Pintó i Ruiz (a.C.s). En el primer cas, presidia jo i en el segon, ell. Vaig aprendre força sobre el funcionament dels òrgans jurisdiccionals col·legiats. Aprofito l'avinentesa per recordar, molt agraït, totes les amabilitats dels companys acadèmics que han format part de la Junta Directiva del TAB, qui en fou el primer President Antoni de P. Escura Viñuela (a.C.s.) i els que afortunadament segueixen entre nosaltres, Elias Campo Villegas i el nostre actual President, Francesc Tusquets Trias de Bes.

⁵ Des de desembre 2017 fins l'actualitat han estat aproximadament tres-centes les resolucions -autes i sentències- que hem dictat en aquest Tribunal col·legiat. En ell he advertit amb molta major claredat els avantatges i els inconvenients en el funcionament d'aquest tipus de Tribunals.

⁶ Ja l'any 2000, *Cahiers du Conseil Constitutionnel*, número 8, el mes de juliol, va publicar en l'apartat "Études et doctrine" una sèrie de treballs, coordinats per qui en l'actualitat és Magistrat del Tribunal Consritucional d'Adorra, Dominique Rousseau i amb la participació de qui també ho va ser, François Luchaire, amb el títol. "Contributions au débat sur les opinons dissidentes dans les juridictions constitutionnelles"

de la qual forma part el Principat d'Andorra, celebrada⁷ telemàticament el passat mes de maig d'enguany⁸.

La meua voluntat no és òbviament resoldre un problema tan complex ni tan sols donar una resposta personal definitiva, sinó posar sobre la taula per a discussió per part dels companys acadèmics, especialment els Magistrats i els advocats que han estat àrbitres, un tema d'indubtable interès teòric i pràctic.

La comunicació intentarà presentar l'estat de la qüestió en el món doctrinal i en el camp d'alguns Tribunals Constitucionals, amb una evident projecció sobre el cas d'Andorra que conec amb una certa profunditat i el cas espanyol

Tractaré doncs del sentit de la col·legialitat en els òrgans judicials pluripersonals i de les conseqüències sobre el secret de les deliberacions i decisions i el sentit dels vots separats, particulars o dissidents.

II.- La Conferència de l'Associació dels Tribunals Constitucionals Francòfons. La col·legialitat del Tribunal Constitucional d'Andorra.

Sota el títol general de la Conferència –“*La col·legialité*”- i després d'una llarga preparació durant la qual s'envià un qüestionari complimentat pels Tribunals que formen part de l'Associació-, es tractaren amb major detall els quatre temes següents, que desplegaré referint-me, en primer terme, a les matèries objecte del qüestionari i, en segon lloc, a les respostes pel que fa al cas concret d'Andorra, amb una lleugera projecció sobre el futur. Val a dir que el desenvolupament de la Conferència no va

---

⁷ Organitzada pel Tribunal Suprem del Canadà, va tenir dues parts clarament diferenciades sobre les matèries que constitueixen el subtítol d'aquesta comunicació. Comptà amb les intervencions dels Presidents o Magistrats delegats dels Tribunals Constitucionals, o equivalents de Canadà, França, Senegal, Romania, Cambodja, Benín Algèria, Bèlgica, Mònaco, Moçambic, Camerun i Burkina Faso,

⁸ Concretament va tenir efecte el dia 25 de maig de 2021. Per a poder participar en aquesta Conferència, vaig demanar al President de l'Acadèmia que ajornés a la data d'avui, la sessió que, per la cadència quinzenal, havia d'haver-se celebrat aquell dia

aportar massa llum als problemes apuntats⁹. En general els diferents països estan satisfets amb la situació en la que es troben sense una actitud gaire crítica

1. Situació general (l'Estatut de la col·legialitat).

a) Es tractava d'informar, en primer terme, sobre si la col·legialitat estava explicitada en algun text positiu (Constitució, llei orgànica, llei, norma interna) i si aquesta idea s'articulava com una regla, una garantia o un principi de funcionament del Tribunal Constitucional. I si el Tribunal havia pres en consideració alguna exigència extranacional que imposés el principi de col·legialitat. I es demanava opinió sobre si la col·legialitat era un principi de dret judicial -processal o orgànic- protegit en la pròpia jurisprudència i si existien costums o usos interns en aquesta matèria.

Pel que fa a Andorra, des del punt de vista de la situació general i l'estatut de la col·legialitat, l'article 31.1 de Llei Qualificada (Orgànica) del Tribunal Constitucional de 3 de setembre de 1993 (LQTC) estableix expressament: "*El Tribunal, com òrgan col·legiat, actua en Ple, constituït en Sala única*". I l'article 22 LQTC disposa igualment: "*El Ple del Tribunal, com a òrgan col·legiat, és l'òrgan superior del Tribunal Constitucional...*"

La col·legialitat del Tribunal Constitucional d'Andorra es manifesta fonamentalment en els aspectes següents:

- El torn rotatori biennal de la Presidència (art. 96.2 de la Constitució del Principat d'Andorra i art. 26.2 LQTC)
- Les deliberacions i els vots són secrets (art. 97.1 CA i art. 32.1 LQTC)
- El vot de qualitat en cas d'empat s'atribueix al ponent i no al President (art. 97.1 CA i 25 c) LQTC)
- Autovinculació del Tribunal als precedents que fixi ell mateix (Exposició de motius i art. 3 de la LQTC)
- En els assumptes no jurisdiccionals, l'empat de vots impedeix l'adopció de l'acord (art. 31.4 LQTC)

---

⁹ De tota manera vàrem disposar d'un excel·lent informe de síntesi general, redactat pel professor Mathieu Disant, de la Universitat Paris-1 Panthéon Sorbonne.

b) Un altre subgrup de qüestions interessava si els textos legals regulaven les modalitats d'implementació d'aquest principi, si la col·legialitat s'organitzava de manera diferent segons les diverses competències del Tribunal i si hi havia excepcions a la col·legialitat en alguns supòsits.

En el cas d'Andorra, les excepcions al principi de la col·legialitat son poques i normals. Així l'article 26 LQTC estableix: *“El president és l'òrgan individual de direcció, govern i representació del Tribunal Constitucional”*. Solament la tramitació ordinària dels assumptes es realitza en forma individual, per part del Ponent (assumptes jurisdiccionals -art. 25 LQTC-) i del President (assumptes no jurisdiccionals -art. 34.4 LQTC)

c) S'interpel·lava també sobre els avantatges i els inconvenients de la col·legialitat i si aquest principi era pacífic o es discutia en el si del Tribunal. I es demanava si la col·legialitat del Tribunal Constitucional presentava característiques específiques respecte d'altres jurisdiccions superiors del país.

Les avantatges i els inconvenients són, a parer meu, efectivament aquells que la doctrina científica ha assenyalat respectivament per als sistemes oberts (Alemanya, Espanya, països anglosaxons) i els sistemes hermètics (França, Itàlia, Àustria....) El sistema andorrà respon als criteris de l'hermetisme. Cal notar, però, que el projecte de Constitució seguia el sistema obert (art. 103). Al si de la *Comissió Tripartita*¹⁰ es va passar a un sistema hermètic.

En principi, el sistema obert respon més fidelment als principis de transparència, visibilitat i publicitat. (segons la coneguda i feliç expressió de Norberto Bobbio: *“Democràcia és el govern del poder públic, en públic”*). El sistema hermètic reforça la cohesió interna dels Tribunals i preserva i manté millor la independència dels Magistrats.

---

¹⁰ Va rebre aquest nom la Comissió que es va constituir en el seu moment per elaborar el text constitucional i en la que estaven representades les Tres Parts que intervingueren decisivament en el text constitucional: el Coprincipat del Bisbe d'Urgell, el Coprincipat francès i el Consell General de les Valls..

d) Una nova qüestió important feia referència a la consideració dinàmica de la matèria en el sentit d'analitzar si el caràcter col·legial del Tribunal en els supòsits del procediment contenciós constitucional s'anava reforçant o atenuant amb el pas del temps.

Els diferents sistemes han estat objecte de discussió al si del Tribunal Constitucional d'Andorra i existeix un corrent favorable a anar vers un sistema més obert i que, entre altres coses, admeti els vots separats, particulars o dissidents.

e) Finalment pel que fa a aquest punt es demanava si la col·legialitat era perfectible i quines eren les evolucions previsibles i desitjables en aquesta matèria.

En aquest punt el sistema del Tribunal Constitucional coincideix amb el de la jurisdicció ordinària andorrana i el caràcter col·legial dels diversos Tribunals és molt fort. Òbviament tot és perfectible. També la col·legialitat. En tot cas, sembla que les eventual evolucions de futur més aviat aniran en la línia de reforçar el posicionament particular dels membres del Tribunal

2. La col·legialitat en la fase preparatòria de la decisió

a) En primer terme es preguntava si les decisions el Tribunal havien de ser pronunciades en un termini concret i si aquest termini prefixat afavoria o limitava la col·legialitat. També sobre si les qüestions sorgides durant la tramitació de les causes es decidien de forma col·lectiva o individual pel Ponent i com operava la circulació de la informació respecte de les diverses mesures preparatòries (audiències, declaracions, eventual intervenció d'un *amicus curiae*, consultes, etc.).

El Tribunal Constitucional es troba vinculat per determinats terminis previstos a la LQTC. En concret així ho estableix amb caràcter general l'article 36.1 en dir: "*Els procediments i processos constitucionals se substancien....dins els terminis assenyalats en la present Llei...*" i l'article 42 disposa: "*Els terminis determinats a la present Llei per a l'exercici de les diverses actuacions processals són d'obligat compliment per a les parts i per al Tribunal Constitucional. No obstant això, en supòsits de necessitat i*

sempre que aquests terminis no es trobin determinats per la Constitució, a iniciativa del magistrat ponent adoptada d'ofici o a instància de part, el Tribunal pot acordar reduir o ampliar la seva durada mitjançant aute motivat''

D'una manera específica, hi ha terminis que vinculen el Tribunal com els establerts als articles 49 (15 dies i un màxim de 2 mesos per dictar Sentència en el recurs o procés directe d'inconstitucionalitat); 57.1 (mateixos terminis en el procés incidental d'inconstitucionalitat iniciat pels Tribunals ordinaris); 61.2 (15 dies des de l'escrit de contestació en el procediment previ de control de constitucionalitat dels tractats internacionals per formular la proposta de dictamen i 3 dies més per emetre el dictamen); i 91.2 (2 mesos comptats des de la data d'admissió, en el recurs d'empara).

La fixació de terminis afavoreix en principi els aspectes formals de la col·legialitat i, d'altra banda, poden constituir un límit a la formació material de la voluntat col·legiada.

b) Es qüestionava també si al llarg de la fase preparatòria de la deliberació es produïen, per costums formals o pràctiques informals, canvis d'impressions i discussions entre els magistrats i si d'alguna manera es formalitzaven o, al contrari, restaven lliures i obertes. I quins actes o situacions escapaven de la col·legialitat. S'interessava igualment informació i criteri sobre la participació dels lletrats assistents del magistrats en la preparació de la deliberació i si els mateixos criteris es donaven en eventuals Seccions o Cambres dels Tribunals.

En poques ocasions hi ha canvis d'impressions i discussions entre els Magistrats durant la fase anterior a la deliberació. No hi ha cap formalisme. I si es produeix, el diàleg és lliure i obert internament però secret per l'exterior

c) Finalment, pel que fa a aquest punt, es sol·licitava el detall dels hipotètics supòsits d'actuació d'un òrgan judicial unipersonal i, si en cas de procediment urgent o per la concurrència d'altres factors, la col·legialitat quedava reduïda.

Només la instrucció del procediment l'efectua un jutge únic, el ponent de la causa. A la fase preparatòria predomina l'activitat individual sobre la col·lectiva. Els Magistrats del Tribunal Constitucional d'Andorra no disposen pròpiament d'assistents, sens perjudici

dels serveis que presten la Secretària general i l'oficial lletrada. A aquestes persones, la col·legialitat no les concerneix expressament.

3. Pràctiques i mètodes de deliberació

a) En aquest tercer àmbit de qüestions, s'interrogava sobre la existència, o no, de textos que organitzessin el desenvolupament de la deliberació. I en cas negatiu si el desplegament depenia essencialment de la pràctica i de les decisions del President.

Donada la relativament escassa activitat del Tribunal Constitucional, en raó del territori i població del Principat d'Andorra, la gènesi de les seves decisions només passa pel Magistrat ponent i pel Ple del Tribunal. Totes les decisions formals (i singularment les jurisdiccionals) són adoptades pel Ple del Tribunal. No hi ha textos que organitzin el desplegament de la deliberació. Hi ha una pràctica consolidada que es segueix fidelment i és el President del Tribunal qui dirigeix les deliberacions (art. 27 b) LQTC)

b) Igualment constituïa motiu d'investigació les persones que participaven en les sessions de deliberació, si ho feien, o no, amb veu i el paper que duïen a terme.

En les sessions deliberatives participen el President, el Vicepresident i els altres dos Magistrats. Assisteixen també, sense veu ni vot, la Secretària general del Tribunal i l'oficial lletrada per tal de prestar el suport tècnic que sigui necessari, en els diferents àmbits.

c) Un altre tema d'interès era l'existència, o no de regles aplicables en matèria de *quòrum*.

L'article 31.2 LQTC disposa : *"Per adoptar vàlidament acords es requereix, almenys, la presència de tres magistrats constitucionals i, si es tractés d'assumptes jurisdiccionals, un d'ells haurà de ser el magistrat ponent"*. No hi ha hagut, en la història el TCA cap problema en aquesta matèria. Normalment el Tribunal es constitueix plenament i només ho fa amb tres membres en els períodes de vacant i successió en el càrrec i en cas de malaltia o impossibilitat

d) De la mateixa manera es preguntava sobre les causes d'abstenció i de recusació i la seva influència en el principi de col·legialitat.

En els 28 anys de funcionament el TCA no s'ha produït cap recusació formal de cap membre del Tribunal Constitucional¹¹. Efectivament una recusació podria afectar, encara que no hauria de fer-ho, la col·legialitat

e) Aspectes més funcionals també eren objecte de consideració: la forma com es desenvolupaven les sessions de deliberació, la seva durada, les pràctiques aplicables per permetre organitzar la col·legialitat dels debats, la base de la discussió, l'atribució de la paraula, les eventuais esmenes, etc. I, especialment, com tenia efecte la redacció de la decisió.

El desenvolupament i la durada de les deliberacions depèn, en gran mesura, del número d'assumptes de l'Ordre del dia de la sessió. Habitualment el President dona la paraula al ponent de la causa que presenta el projecte de resolució i exposa el seu raonament. A continuació es dona la paraula a la resta de Magistrats que es pronuncien, en primer terme, sobre la decisió i eventualment sobre el text de la proposta.

Els Magistrats efectuen esmenes i/o suggeriments en ordre a la millora de la redacció del projecte de resolució abans de que es converteixi en definitiva

f) Finalment pel que fa a aquest apartat, calia precisar si es redactava alguna mena d'Acta o memoràndum de la reunió, qui la redactava, si era comunicable o secreta i per quan temps. Es demanava opinió sobre si aquest fet podia incidir en la col·legialitat.

Hi ha un Acta de cada sessió del Tribunal. L'article 32.2 LQTC estableix: *“De cada sessió s'aixeca acta dels acords adoptats, sense ressenyar el contingut de les deliberacions. Als efectes de l'elaboració de l'acta esmentada, actua de secretari el vicepresident del Tribunal o, si és el cas, el magistrat d'edat més jove”* i l'article 32.3

---

¹¹ Hi ha hagut, en canvi nombroses abstencions. Per diferents causes però especialment en els darrers temps per haver intervingut un dels Magistrats constitucionals com a Magistrat en els procediments d'origen davant de la jurisdicció ordinària.

LQTC afegeix: “*En aquelles sessions en què el president ho consideri oportú, assistirà i elaborarà l’acta el secretari de l’oficina del Tribunal*”. En aquesta segona modalitat es ve fent sempre l’Acta des dels inicis del seu funcionament

L’Acta només es comunica als Magistrats. No hi ha un termini exprés dins els qual les actes son secretes. Les decisions es publiquen en el *Butlletí Oficial del Principat d’Andorra (BOPA)* En elles consta el nom dels Magistrats que han intervingut en la seva deliberació i aprovació, amb la seva signatura manual. També figura el nom del Magistrat Ponent. Des de 2019 les resolucions son també signades telemàticament

4. Col·legialitat i opinions individuals.

a) La primera i més general qüestió en aquest capítol era la de si el Tribunal feia públic el resultat de la deliberació i de la votació i si s’admetien, o no, els vot dissidents, separats o particulars. I les raons pe la seva admissió o refús.

El Tribunal Constitucional d’Andorra no publica el resultat dels vots. Eventualment -tot i ser opinable- es podria fer constar en Acta que s’havia produït un empat a vots, resultat pel vot de qualitat del ponent o alguna altra qüestió, però en el moment actual no hi ha cap publicitat.

No es poder efectuar vots particulars, dissidents o separats, per disposició legal. Les raons legals probablement són el manteniment i l’expressió externa de la cohesió del Tribunal, pròpies del Tribunals que adopten el sistema anomenat hermètic. També la idea -discutible- segons la qual així es preserva i garanteix millor la independència dels Magistrats. No es considera com a raó l’eventualitat de que aquests vots puguin constituir frens a la col·legialitat.

b) També es plantejava si el secret de la deliberació i del vot constituïa una manifestació associada o derivada de la col·legialitat. Igualment pel que fa a les opinions dissidents o separades, si s’entenia que podien constituir un fre a la col·legialitat. El problema s’estenia a la consideració de si l’existència d’aquests vots afavoria el camí a les decisions conjuntes.

El secret de la deliberació i del vot sovint s'associa a la col·legialitat, en el sentit de reforçar-la. Aquesta teoria, però, resulta avui força discutible. El fet de respectar l'obligació del secret no ha posat, fins el moment, dificultats importants.

c) Una darrera qüestió general en aquesta matèria era l'obligació de reserva o secret de les deliberacions i votacions i si aquest fet es vinculava, o no, al principi de col·legialitat

Com a conseqüència del fet que les deliberacions i les votacions del Tribunal no són públiques (art. 32.1 LQTC), l'article 18.3 de la mateixa llei estableix que és una "*falta greu, l'incompliment del deure de secret de les deliberacions*". No hi ha, però, constància de què mai s'hagi aplicat aquesta responsabilitat disciplinària

III.- La col·legialitat, els vots particulars, la "one right answer"¹² i l'aplicació del dret.

El tema de la col·legialitat del Tribunals pluripersonals, el secret de les deliberacions judicials i els vots reservats no deixa d'estar d'actualitat en el panorama jurídic mundial¹³. En principi, en l'actual estat de coses, es reconeix dos àmbits territorials i culturals clarament diferenciats: en el món anglosaxó o del "*common law*", la primacia és dels sistemes oberts i favorables a la possibilitat de vots i opinions paral·leles, concurrents o dissidents i de la seva publicitat; en el món més influït pel "*civil law*" i el dret continental, el criteri de partida més aviat és el secret de les deliberacions i dels vots i la inadmissió dels vots separats. Però si examinem la qüestió des d'una perspectiva dinàmica, veiem que hi ha més països que transiten del sistema tancat al sistema obert que al revés i que, per tant, accepten el vots particulars¹⁴. Aquesta tendència ha estat reconeguda per la doctrina més autoritzada¹⁵

---

¹² En la coneguda expressió de Ronald Dworkin que ja ha causat estat en nombrosos sistemes jurídics. A Espanya va assentar-se fonamentalment de la ma d'Eduardo García de Enterría i Tomás-Ramón Fernández Rodríguez. El treball de Juan Igartua al qual em referiré més endavant la porta al títol en el seu "Estudio introductorio"

¹³ Vegi's, per exemple l'article de l'advocat i professor de l'"Instituto de Investigaciones jurídicas" de la Universidad Autónoma de México (UNAM), Francisco Tortolero Cervantes, "*El secreto de las deliberaciones judiciales a debate*"

¹⁴ En el llibre "Los Tribunales Constitucionales" de Louis Favoreu. Barcelona. Ariel. 1994 no es dedica especial atenció a aquesta matèria en el seu quadre comparatiu dels Tribunals Constitucionals d'Àustria, Alemanya, Itàlia, França, Espanya, Portugal i

En la Conferencia de Tribunals Constitucionals que comparteixen la llengua francesa -i han rebut també la influència del dret francès-, s'ha pogut detectar que 23 països - Algèria, Andorra, Bèlgica, Benín, Burkina Faso, Camerun, República centreafricana, Congo, Costa d'Ivori, Comores, França, Gabon, Guinea, Líban, Madagascar, Mali, Marroc, Mauritània, Mònaco, Níger, Senegal Togo i Tunísia- disposen d'un sistema tancat, mentre que 10 – Albània, Angola, Canada, Cap Verd, Eslovènia, Guinea-Bissau, Illa Maurici, Moldàvia, Moçambic i Romania-, mantenen un sistema obert¹⁶.

Resulta curiós constatar que, en l'àmbit d'aquesta Associació, la majoria del països que, seguint la influència francesa tenen caràcter hermètic, es manifesten plenament satisfets del seu sistema. En canvi els que tenen un sistema obert -amb alguna excepció com la del Canadà, que s'hi mostra molt favorable – el defensen sense massa convicció i al·leguen que les opinions dissidents es donen amb molt poca freqüència, fet que -en la meua opinió- no contradiu sinó que reforça la bondat del sistema

Em limitaré, no obstant a apuntar algunes idees per la reflexió, sense allunyar-me massa del tema central de la comunicació

No és d'estranyar l'actualitat de la matèria ja que en aquests supòsits es planteja amb una més gran immediació el tema de si existeix “només” una solució correcta, si s'ha d'arribar a ella en forma col·legiada, si han d'acceptar-se els vots particulars i, d'una

---

Bèlgica. Ni tampoc en la visió més general sobre els Tribunal Constitucionals de l'Europa de l'Est, de Turquia, d'altres de fora d'Europa i de l'Amèrica Llatina. De tota manera, a propòsit del Tribunal alemany destaca (pàg. 67) l'autorització de les opinions dissidents i el trànsit que ha anat fent vers el model americà “no sense alguna reticència”

¹⁵ García de Enterría, Eduardo, “La Constitución como norma y el Tribunal Constitucional”. Madrid, Civitas, 1988 diu textualment, pàgina 235: “La necesidad de hacer patente ese soporte constitucional de los fallos ha justificado que sea justamente en esta materia donde se ha generado la práctica de la publicidad de las opiniones o votos disidentes o concurrentes, publicidad que surge en el Tribunal Supremo americano y que tiende a extenderse a todos los Tribunales Constitucionales”.

¹⁶ Dades extretes de l'informe de síntesi del professor Disant, esmentat a la nota 9.

manera més general, com s'ha de produir la intel·lecció, la interpretació i la aplicació del dret¹⁷.

En la decisió del jutge unipersonal, per definició, no hi ha problemes de col·legialitat; per a ell, al menys formalment, no hi ha més que una resposta correcta, la seva autoria resulta manifesta, es projecta tant sobre el raonament lògic com sobre l'objecte de la decisió, normalment es fa pública i ell n'assumeix la plena responsabilitat¹⁸. En els òrgans judicials plurals, el problema és notablement diferent.

Cal recordar en aquest punt, algunes de les qüestions més importants en matèria d'interpretació i d'aplicació del dret: des de els qui mantenen la tesi de la "*decisió determinada*" fins als que sostenen la de la "*lliure decisió*", passant pels partidaris de la "*decisió racional i fonamentada*". En aquesta línia em sembla d'interès remarcar que la tradició jurídica catalana responia a aquest darrer criteri des de que, amb la recepció del "*ius commune*", aplicava el dret romà i canònic no "*more gallico*" o "*more geometrico*" sinó "*more italico*"¹⁹

I concretant el problema en el tema dels vots particulars, un dels actuals Magistrats del Tribunal Constitucional d'Andorra i Professor emèrit de la Universitat de Paris-1 Panthéon Sorbonne, Dominique Rousseau ho ha expressat en un article²⁰ amb una frase brillant: "*Une opinion dissidente en faveur des opinions dissidentes*" per quan s'allunya

---

¹⁷ Les conegudes "subtilitas intelligendi, explicandi, applicandi" de l'escolàstica que entre nosaltres va recordar Vallet de Goytisolo i va difondre Pintó Ruiz. Personalment em vaig atansar a aquesta matèria en el meu treball: "La interpretació jurisprudencial en Derecho español y en Derecho catalán". Va ser la conferència pronunciada a Mèxic amb motiu del meu nomenament d'Acadèmic "amb venera". I, com a ponència fou publicada al "Libro del II Simposio Internacional sobre Jurisprudencia", Campeche (México). Agost 2009.

¹⁸ De tota manera a mi sempre m'ha semblat difícil conciliar la tesis de la "sola solució correcta" amb l'admissió, sense qüestionament, de recursos que possibiliten un "novum iudicium".integral que sovint donen lloc a una "solució correcta" diferent.

¹⁹ Segons la coneguda terminologia que va importar Angel Latorre dels historiadors del dret romà al llarg de la història, amb ocasió del II Congrés Jurídic Català i que posteriorment van difondre de manera especial, Lluís Figa Faura i Josep-J. Pintó Ruiz.

²⁰ "La transposition des opinions dissidentes en France est-elle souhaitable ? - " Pour " : une opinion dissidente en faveur des opinions dissidentes". Publicat a Cahiers du Conseil constitutionnel, núm. 8, juillet 2000. Citat a la nota 6

de la tesi tradicional francesa²¹ en favor dels sistemes hermètics i es pronuncia en favor dels sistemes oberts.

Les raons en favor del sistema hermètic romanen vàlides i dignes de ser valorades. En efecte, des d'un punt de vista objectiu, el vot particular acredita que hi ha més d'una solució correcta i d'alguna manera crebanta el caràcter monolític de la decisió. I des d'un punt de vista subjectiu pot estimular un certa proclivitat a convertir els jutges en allò que mai haurien de ser: “estrelles” del procediment, pot deteriorar les relacions internes i augmentar la vulnerabilitat dels jutges, en deixar-los més sotmesos a pressions externes. Però totes aquestes raons poden ser contraargumentades. Els partidaris dels vots particulars sostenen que la autoritat i prestigi dels Tribunals queda reforçada, que es garanteix millor la independència de pensament i la responsabilitat dels membres, que d'aquesta manera els Tribunals son més atesos i valorats per l'opinió pública i per tant veuen incrementada la seva legitimitat democràtica. Remarquen també que les decisions gaudeixen de major coherència, certesa i claredat. Consideren que l'expressió dels vots particulars està estretament vinculada a l'obligació de fonamentar la decisió. Faciliten també l'eventual decisió d'un Tribunal de jerarquia superior que, en tornar a analitzar el cas, sabrà que existeixen alternatives diferents a l'adoptada en forma majoritària. Per això, cada vegada tenen més predicament els arguments en favor del sistema obert. Probablement per la importància actual del concepte “públic”.

Per acabar aquest capítol diré que en general em referiré als vots separats, siguin dissidents, concordants, públics, secrets, reservats o particulars, però amb especial dedicació a aquests darrers²².

IV.- Uns breus apunts sobre la col·legialitat, les pràctiques, els mètodes de deliberació, el seu secret i el de la votació i els vots separats en la legislació, la doctrina i la pràctica a Espanya.

---

²¹ En efecte, en l'estudi dut a terme per *Cahiers du Conseil Constitutionnel*, es pronunciaven rotundament en contra dels vots dissidents, el ja esmentat François Luchaire i de manera molt rellevant i significativa el gran administrativista i constitucionalista Georges Vedel

²² En el sentit com sol ser entès en el dret comparat, especialment després de la seva consagració per part del Jutge Marshall del Tribunal Suprem dels Estats Units, en 1801

No descobreixo res de nou si afirmo que la legislació i la pràctica jurídica del Principat d'Andorra, reben una notable influència dels dos països veïns. Per assimilar o per a rebutjar les lleis i la seva aplicació. Històricament, al meu mode de veure, fou més clara la influència espanyola, que avui s'està debilitant de manera considerable²³. Per aquestes raons m'ha semblat oportú efectuar una breu referència sobre aquesta problemàtica i especialment sobre els vots particulars, a Espanya.

A la doctrina s'acostuma a iniciar el tractament dels vots particulars amb l'aportació de la dada de la seva referència a les "Ordenanzas de Medina" de 1489²⁴.

Pel que fa a Catalunya, en una primera etapa, no hi ha una referència concreta als vots particulars però sí a la necessitat de fonamentar les sentències, matèria amb la que estan

---

²³ Una dada molt significativa al respecte és que durant molt de temps, la majoria dels llicenciats en Dret ho eren per universitats espanyoles. També eren de nacionalitat espanyola els Jutges delegats d'apel·lacions -Porcioles, Obiols, Saura i Sabater-, els integrants del Tribunal de la Mitra, molts magistrats del Tribunal Superior de Justícia i la meitat del Magistrats del Tribunal Constitucional. Actualment, en canvi, son bastant nombrosos els llicenciats en dret que operen a Andorra després d'haver obtingut la llicenciatura en una Universitat francesa (especialment Perpignan i Toulouse).

²⁴ Es tracta de les "Ordenanzas" dictades pels Reis Catòlics, a Medina del Campo, per regular l'Arxiu dels plets de la "Real Audiencia y Chancilleria de Valladolid". Amb el nom de "*contrario voto*", el tema de "salvar el vot" es reproduïx a la llei XL del títol 1er., del llibre 5è de la Novíssima Recopilació. Resulta molt interessant al respecte el llibre de Carlos Garriga Acosta "La Audiencia y las Chancillerías castellanas (1371-1525). Historia política, régimen jurídico y práctica institucional". Madrid, Centro de Estudios Constitucionales.1994.

estretament vinculats²⁵. En canvi en una segona i posterior etapa i concretament pel que fa al Tribunal de Contrafaccions, l'existència dels vots particulars és inqüestionable²⁶.

En realitat la primera o més important referència moderna als vots dissidents o particulars la trobem a la *Ley provisional sobre organización del Poder judicial* de 15 de setembre de 1870²⁷. Posteriorment aquest vots es tracten en la *Ley de Enjuiciamiento Civil* de 1881 -articles 367 i 368²⁸- i en la *Ley de Enjuiciamiento Criminal* de 1882 -

---

²⁵ El mateix rei Ferran II així ho va establir a les Corts de Montsó de 1510 (capítol Lv) que va passar a les "Constitucions i altres Drets de Catalunya", llibre 7, títol 3,2 d'aquesta manera: "Mes avant statuim e ordenam amb loatio et approbatio de la present Cort que tots els jutges que daran sententias diffinitivas en lo present Principat de Cathalunya.....hajan e siguin tenguts de exprimir en las dites sententias diffinitivas los motius quels hauran moguts per així declarar e diffinitivament sententiar". A les Constitucions i altres drets de Catalunya -Compilació de 1704- figura a la pàgina 363. Dec a l'amable informació de Tomas de Montagut Estragués la confirmació d'aquesta dada extreta de Johannes Michael Scholz en l'obra amb Antonio Pérez Martín, "Legislación y Jurisprudencia en la España del Antiguo Régimen" València 1978, pg.297 i ss.

²⁶ També en aquest punt segueixo la indicació de Montagut remetent-me al llibre (volum 34) de la col·lecció "Textos Jurídics catalans": "El Tribunal de Contrafaccions i la seva activitat -1702-1713-" de Josep Capdeferro Pla i Eva Serra Puig. En la pàgina 245 s'esmenta expressament -i amb aquest nom- un vot particular efectuat en la sentència de 26 novembre 1709. Té especial significat aquest Tribunal per quant en defensar les "Constitucions" de Catalunya, podria ser considerat una mena de Tribunal Constitucional -o al menys de cassació- "*avant la lettre*".

²⁷ Encara que alguns autors de l'àmbit constitucionalista citen els articles 612 i 615 d'aquesta llei en suport de la seva tesi, en realitat aquesta articles es refereixen als supòsits de deliberacions de tribunals col·legiats sobre actes que no tenen caràcter judicial -els de l'article 600-. Per als de caràcter judicial -que son els que ara ens interessen- la regulació es troba en els articles:

- 689: "Todo el que tome parte en la votación de una sentencia firmará lo acordado aunque hubieses disentido de la mayoría; pero podrá en este caso salvar su voto, extendiéndolo, fundándolo e insertándole con su firma al pie, dentro de las veinticuatro horas siguientes, en el libro de votos reservados.

- 690: "En las certificaciones o testimonios de las sentencias que expidieren los tribunales no se insertarán los votos particulares pero se remitirán a la Audiencia o al Tribunal Supremo en su caso y se harán públicos cuando se interponga y admita recurso de casación.

²⁸ Article 367: "Todo el que tome parte en la votación de una sentencia firmará lo acordado, aunque hubiese disentido, pero podrá en este caso salvar su voto, extendiéndolo, fundándolo e insertándolo con su firma al pie, dentro de las veinticuatro horas siguientes en el libro de votos reservados".

Article 368: "En las certificaciones de las sentencias no se insertarán los votos particulares reservados pero se remitirán al Tribunal Supremo en los casos prevenidos y siempre que hayan de elevarse al mismo los autos y se harán públicos cuando se interponga y admita recurso de casación"

article 156.2²⁹-. Personalment em sembla que aquesta regulació feia que els vots reservats fossin una excepció al criteri de la “única solució correcta” que es pretenia de tots els assumptes judicials

La proliferació i d'alguna manera el canvi de naturalesa dels vots particular es produeix, no obstant l'anterior, quan es refereix a ells la *Ley Orgánica del Poder Judicial* de 1985 -article 260³⁰-. En aquest moment es prescindeix de la idea de la única solució correcta i es respecta el lliure criteri dels Magistrats que integren l'òrgan col·legiat.

Resulta significatiu constatar que en l'àmbit constitucional, els vots particulars apareixen en la *Ley del Tribunal de Garantías Constitucionales* de la segona República -article 41.2 i 3³¹-. Hi ha una referència a l'article 164.1³² de la *Constitución Española*

---

²⁹ Pràcticament amb el mateix text de l'article 367 L.E.C.

³⁰ Article 260.1. “Todo el que tome parte en la votación de una sentencia o auto definitivo firmará lo acordado, aunque hubiere disentido de la mayoría; pero podrá, en este caso, anunciándolo en el momento de la votación o en el de la firma, formular voto particular, en forma de sentencia, en la que podrán aceptarse, por remisión, los puntos de hecho y fundamentos de derecho de la dictada por el Tribunal con los que estuviere conforme.

2. El voto particular, con la firma del autor, se incorporará al libro de sentencias y se notificará a las partes junto con la sentencia aprobada por mayoría. Cuando, de acuerdo con la ley, sea preceptiva la publicación de la sentencia, el voto particular, si lo hubiere, habrá de publicarse junto a ella.

3. También podrá formularse voto particular, con sujeción a lo dispuesto en el párrafo anterior, en lo que resulte aplicable, respecto de los autos decisorios de incidentes

³¹ Article 41.2. :“Los miembros del Tribunal que no estén conformes con el criterio que prevalezca, deberán consignar por escrito, razonándola, la opinión que sustenten, la cual se hará costar en el libro que al efecto se lleve”. 41.3.: “...Los votos particulares se harán públicos al mismo tiempo y en la misma forma que las sentencias”.

³² Article 164.1. “Las sentencias del Tribunal Constitucional se publicarán en el Boletín Oficial del Estado con los votos particulares, si los hubiere. Tienen el valor de cosa juzgada a partir del día siguiente de su publicación y no cabe recurso alguno contra ellas”.

de 1978³³, sense que es digui res substancialment nou i al·ludeix a ells la *Ley Orgánica del Tribunal Constitucional* -article 86.2³⁴-

Pel que fa a un altre dels aspectes d'aquesta comunicació, m'interessa remarcar que la legislació espanyola és una de les que històricament ha dedicat més atenció als mètodes de deliberació, amb la seva major o menor influència en les pràctiques seguides. En efecte la *Ley provisional sobre organización del poder judicial* de 1870 va dedicar una sèrie d'articles (del 679 al 695) a aquesta matèria. Així es disposa que el president del Tribunal senyalarà el dia de la votació; que la discussió i votació es verificarà a porta tancada; que el president sotmetrà a la deliberació del Tribunals els punts de fet, els fonaments de dret i la decisió que ha de contenir la sentència i "prèvia la discussió necessària" es votarà successivament, primer el ponent, després els magistrats per ordre invers a l'antiguitat i per últim el president. S'estableixen altres normes en funció de la naturalesa de l'assumpte, per als supòsits d'impossibilitat d'algun Magistrat i finalment es fixa el règim dels vots reservats que abans he exposat,

Tampoc em referiré al posicionament de la doctrina espanyola en el camp de la justícia constitucional, en general en favor dels vots particulars³⁵, amb alguna excepció. Les veus més rotundes en la matèria han estat en favor del vots particulars i precisament per part de Magistrats que han format part del Tribunal Constitucional³⁶

Per acabar aquest apartat al·ludiré a una de les obres que més m'han interessat sobre aquesta qüestió. Es tracta del llibre "*El voto particular*" del Catedràtic de Dret Constitucional de la Universitat del País Vasc, Francisco Javier Ezquiaga Ganuzas, que

---

³³ La configuració d'un Tribunal Constitucional en la Constitució espanyola va tenir, com a principal impulsor al ponent constitucional Gregorio Peces-Barba i a la posició del PSOE des de l'inici de la ponència constitucional si bé ja en seu de la Comissió parlamentària va ser aprovada per unanimitat.

³⁴ Pròpiament no s'hi esmenten els vots particular. L'article fa referència a la publicació de les diverses resolucions, a les que s'aplicarà amb caràcter supletori -segons disposa l'article 80- la "Ley Orgánica del Poder judicial"

³⁵ Garcia de Enterría, Eduardo "La Constitución como norma y el Tribunal Constitucional" ja citat, nota 15.

³⁶ Em refereixo en concret a Francisco Rubio Llorente, Manuel Jiménez de Parga, Pedro Cruz Villalón i Carles Viver Pi-Sunyer.

porta incorporat un “Estudio introductorio” del seu mestre i també Catedràtic -de Filosofia del Dret- de la mateixa Universitat, Juan Igartua Salaverría, amb el títol “*Voto particular vs. tesis de la única solución correcta*”³⁷. El llarg estudi introductorí conté una exposició de gran mèrit sobre la teoria de l’aplicació del dret, partint dels fet dels vots particulars. En el llibre, Ezquiaga, després de la corresponent Introducció i una molt acurada síntesi de les dades relatives als vots particulars, exposa l’estat d’aquest tipus de vots a Espanya, en la normativa, la doctrina i la pràctica i ens facilita unes taules i quadres molt il·lustratius, referits al període 1981-1988 sobre el número de vots particulars emesos, en el Ple i en les Sales, detallant els seus autors i efectuant diverses combinacions i especialment les coincidències existents entre ells. Constitueix una eina molt útil per a donar-se una idea força exacta de la composició i funcionament del Tribunal. Acaba la seva exposició relacionant el vot particular amb allò que en diu “la teoria i la ideologia” de l’aplicació del dret.

A títol anecdòtic, trobo molt encertat el lema que obre el llibre. Una frase de Joe W. Sanders, jutge del Tribunal Suprem de Luisiana entre 1960 i 1989, que diu: “*We have been able to disagree without being disagreeable*” que hauria de constituir principi essencial i informador de tota aquesta matèria

V.- El cas d’Andorra. La reforma constitucional i una eventual solució possibilista.

Òbviament no tractaré en aquesta Comunicació de l’obligació que tenen el Magistrats del Tribunal Constitucional de mantenir personalment el secret de les deliberacions i votacions. Aquesta obligació queda assumida i formalitzada en el text del jurament o promesa, prestat en l’acte de presa de possessió. Intentaré només efectuar una aproximació al tema de si el secret de les deliberacions i votacions s’ha de mantenir d’una manera objectiva i en tots els casos.

---

³⁷ Ambdós treballs figuren en el mateix llibre, Centro de Estudios Constitucionales, Madrid 1990, El llibre en la seva integritat consta de 158 pàgines de les quals l’estudi introductorí n’ocupa 43 (de la 13 a la 56).

La Constitució es refereix al secret en una frase de l'article 97,1 que diu: “*Les deliberacions i els vots són secrets*”. Aquest incís no figurava en el projecte de Constitució. Ans al contrari l'article 103 establia: “*Els vots dissidents o reservats seran publicats conjuntament amb la Sentència*”. Fou en el debat de la Comissió Tripartita abans esmentada i en el tràmit del procés constituent que es suprimí l'esment dels vots dissidents o reservats i s'afegí el caràcter secret de les deliberacions i els vots.

És d'interès remarcar que la única raó exposada per aquests canvis tan radicals fou la voluntat explícita de preservar i mantenir la independència dels magistrats constitucionals. Aquesta no és, a la doctrina i al dret comparat, la única raó que es sol exposar (n'hi ha d'altres entre les quals només esmentaré el propòsit d'enrobar el Tribunal mitjançant que les seves resolucions siguin sempre *per Curiam*) però sí que ho fou per part de la Comissió Tripartita.

La Llei qualificada del Tribunal Constitucional no reproduïx –evidentment no calia– el contingut de l'article 97 CA. Tampoc no tracta del tema a l'Exposició de Motius. A la part dispositiva conté diversos preceptes relacionats amb aquesta matèria. Així, al Títol III, capítol III relatiu al règim de sessions i distribució de les causes, estableix: i) que “les deliberacions i les votacions no són públiques” (art. 32.1); ii) que “de cada sessió s'aixeca acta dels acords adoptats” (art. 32.2 *in initio*); iii) que l'acta s'aixeca “sense ressenyar el contingut de les deliberacions” (art. 32.2 *in fine*); iv) que les votacions s'efectuen “en secret si així ho decideix el president del Tribunal o ho sol·liciten dos dels magistrats presents” (art. 32.4); i v) També sembla oportú constatar que al títol II, article 18.3 es diu que “són faltes greus... - L'incompliment del deure del secret de les deliberacions”.

D'una interpretació literal d'aquests preceptes, es pot arribar a establir els criteris generals següents:

a) Que en ocasions els conceptes de “deliberació i vot” van units (art. 97 1 CA i art. 32.1 LQTC) mentre que altres supòsits només és refereixen a un dels dos estadis del procés decisor: a la deliberació, els arts. 32.1 *in fine* i el 18.3; i a la votació o presa d'acords, el 32.2 *in initio* i el 32.4.

b) Que, en conseqüència la llei preveu efectes jurídics diversos en relació amb les deliberacions i els vots. I sembla voler preservar més el “secret” de les “deliberacions” que el de les “votacions”

c) Que hi ha dues accepcions del concepte de “secret”. En unes hipòtesis equival, en sentit general, a “no públic” (32.1) o “*ad extra*” i en altres, en un sentit més específic, reservat i estricte (32.4) o “*ad intra*”. Òbviament en aquest segon sentit només es pot aplicar a la votació i no a les deliberacions

Exposats els principis i efectuades totes les consideracions anteriors, procedeix establir algunes conclusions, que podrien ser:

a) En l'estat actual de les coses, no és possible acceptar la possibilitat de “Vots particulars” respecte de les opinions majoritàries..

b) De tota manera, i atès el silenci constitucional i legal sobre aquesta matèria concreta, personalment donaria suport a un corrent que es proposés introduir aquest tipus de vot públic en el sistema constitucional del Principat d'Andorra. Això comportaria argumentar que l'art. 97,1 CA es refereix només al secret del vot d'aquell que no l'explicita en forma “particular”.

c) Llevat del cas que s'admetessin els vots particulars, les deliberacions han de mantenir-se en rigorós secret i la seva revelació constitueix una falta greu ex art. 18.3 LQTC. Aquest secret de les deliberacions ha de ser total i no pot limitar-se al seu contingut intern de manera que tampoc els aspectes formals o subjectius poden ser publicitats

d) La votació no és absolutament secreta llevat del cas de l'article 32.4

e) A l'acta de la sessió no es pot ressenyar el contingut de les deliberacions” (art. 32.2 *in fine*) però sí han de constar els acords adoptats (art. 32.2 *in initio*)

f) Quan es produeix una votació “en secret” (art. 32.4) s’ha de fer constar en Acta i òbviament en cap cas es pot explicitar el sentit d’un vot que, en aquesta circumstància, és absolutament secret.

g) Quan entra en funcionament el supòsit previst a l’article 31.3, s’ha de fer constar en Acta que s’ha produït un empat de vots i que ha decidit el vot del Ponent.

h) En aquest cas, com sigui que el nom del Ponent és conegut (i figura a la Resolució), possiblement es podria fer constar (excepte en el cas de votació secreta interna de l’article 32.4) el sentit del vot dels altres Magistrats. Així s’assoliria un tracte igualitari i es donaria un pas en la línia d’una major publicitat del sentit de les votacions.

i) En coherència amb allò expressat en l’apartat anterior, no hi hauria d’haver inconvenient en fer constar a l’Acta, sense expressió de noms i sense fer referència a les deliberacions, que els acords es pren per unanimitat (com a regla general) o per majoria en els casos que així sigui.

j) En els dos supòsits anterior s’hauria d’avaluar si la constància del sentit del vot ha de constar tant al text de la decisió com a l’Acta o només en aquesta (criteri pel qual m’inclino en el moment actual)

k) Les anteriors consideracions podrien dur-se a la pràctica mitjançant un acord del Ple amb validesa i eficàcia des del moment de la seva adopció. Tindria el mateix valor jurídic que el Reglament d’organització i funcionament i podria incorporar-se formalment a ell, o no, en funció de criteris d’oportunitat. No caldria, per tant, promoure cap reforma de la llei qualificada

l) Amb l’aplicació de totes les conclusions anteriors, sens dubte s’avançaria, dins els límits constitucionals i legals, vers un increment de l’obertura, la transparència i la publicitat en el funcionament del Tribunal Constitucional del Principat d’Andorra.

VI.- Resum conclusiu,

Fins aquí la presentació i posada en comú de la meva aportació sobre els Tribunals Col·legiats, la seva col·legialitat, la forma de deliberar i d'adoptar decisions i el tema dels vots particulars. He volgut traslladar la informació de la que disposava i suscitar un debat en el si de l'Acadèmia sobre un tema que no em sembla menor, ni en ell mateix ni per la seva vinculació a diferents sistemes d'aplicació del dret. Ara només espero escoltar i atendre les vostres opinions personals i particulars, siguin conformes, paral·leles o dissidents.

Moltes gràcies per la vostra atenció

Andorra la Vella-Barcelona, 26 de maig de 2021